

2. Іщенко А. В., Красюк І. П., Матвієнко В. В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів: Монографія. — К.: Нац. акад. внутр. справ України, — 2002. — 212 с.
3. Кримінальний процес України: Підручник / Є. Г. Коваленко, В. Т. Маляренко. — К.: Юріш-ком Інтер, 2004. — 688 с.
4. Зелєдєцький В. С. Возбуждення уголовного дела. — Х.: Крим АРТ, 1998. — 340 с.
5. Кримінально-процесуальний кодекс України: Наук.-практ. комент. / За заг. ред. В. Т. Маляренка, В. Г. Гончаренка. — К.: ФОРУМ, 2003. — 940 с.
6. Дізнання в міліції та митних органах: Навч. посіб. / Є. І. Макаренко, В. М. Тертишник, Л. М. Лобойко та ін. — Д.: Ліра ЛТД, 2003. — 452 с.
7. Уголовно-процесуальный кодекс Украинской ССР: Науч.-практ. комент. / В. Г. Белоусенко, Ю. М. Грошевой, А. Я. Дубинский и др.; Отв. ред. П. Г. Цуцуренко. — К.: Политиздат Украины, 1984. — 595 с.
8. Кузьмічов В. С. Слідча діяльність: сутність, принципи, криміналістичні прийоми та засоби здійснення: Автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Укр. акад. внутр. справ. — К., 1996. — 36 с.
9. Лук'яничков С. Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів: Монографія. — К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. — 360 с.
10. Галаган В. І. Проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності органів внутрішніх справ України: Монографія. — К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2002. — 300 с.
11. Конвенція ООН про права дитини. — К.: ТМ ПрінтІксПрес, PrintXPress™, 1999. — 32 с.

УДК 343.141/143(477)

Н. В. Неледва, О. В. Берназ

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КРИМІНАЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО УКРАЇНИ

Криміногенна ситуація в Україні за останні роки зазнала суттєвих змін. Негативні явища в економіці (низький життєвий рівень людей, інфляція тощо), політична нестабільність призводять до збільшення частини населення, яка перебуває за межею бідності. Набуває загрозливих масштабів організована злочинність, поширюються такі види злочинів, як торгівля людьми, наркотиками, зброєю; загрозливих форм набуває злочинність у сфері економіки. Зростає професіоналізм протидії правоохоронним органам з боку злочинців, у тому числі шляхом залякування, погроз, а інколи і знищення потерпілих та свідків.

З іншого боку, серед опитаних громадян 85% не довіряють правоохоронним органам і суддям [1, 171]. Все це потребує адекватного реагування з боку держави, внесення відповідних змін у чинне законодавство стосовно правоохоронної діяльності, є нагальна потреба в оптимізації сучасних засобів формування доказів. Необхідні нові підходи при роботі з потерпілими, свідками. Серед шляхів, які реально можуть змінити таке становище на краще, — це втілення в практику правоохоронних та судових органів новітніх технічних засобів та методик. Безумовно, що в першу чергу повинні розроблятися та втілюватися в життя дійові заходи, які можуть гарантувати реальну безпеку особам, які беруть участь у кримінальному судочинстві.

Судово-правова реформа, яка проводиться в Україні, спрямована не лише на

підвищення ефективності правосуддя, але і на підвищення рівня безпеки учасників судового розгляду кримінальних справ [2].

Одним з «уразливих» місць більшості засобів безпеки є забезпечення конфіденційності відомостей про підзахисну особу. Це особливо наочно проявляється на початку участі в процесуальній дії, тобто в період фізичної явки учасника кримінального судочинства в кабінет до слідчого або в зал судового засідання або коли підзахисна особа залишає зазначені приміщення.

Щоб уникнути несанкціонованого «розсекречення» персональних даних особи, що захищається, можливо закрити судові засідання, зміна її зовнішності або місця проживання, забезпечення конфіденційності відомостей про особу. Але найбільш дієвим заходом безпеки, на наш погляд, який реально зменшує ризик, — це, при необхідності, виключення присутності таких осіб за місцем дислокації, де перебувають правоохоронні та судові органи.

Фізична відсутність осіб, що захищаються, не виключить можливості проведення з ними процесуальних дій без яких-небудь обмежень за умови розробки організаційного, тактичного й технічного забезпечення незалежного й дистанційного спілкування будь-якого учасника кримінального судочинства один з одним як у ході досудового розслідування, так і в ході судового розгляду [3, 252].

У цьому випадку слід акцентувати увагу на тому, що проблемних ситуацій, пов'язаних з ефективним забезпеченням безпеки й належної реалізації взаємодії територіально розрізнених учасників кримінального судочинства, можна було б уникнути, запропонувавши використання в кримінально-процесуальній діяльності сучасних засобів телекомунікацій. Особливо це актуально при проведенні допитів різних осіб в умовах протидії розслідуванню.

Допит є найпоширенішою слідчою дією серед тих, які проводяться в судах. Нерідко свідок, а в окремих випадках і потерпілий відмовляються давати свідчення відкрито в судах, у зв'язку із цим усе більше й більше виникають ситуації, коли виникає потреба цю слідчу дію проводити із застосуванням технічних засобів.

Пошлемося тут на світовий досвід. Засоби безпеки під час допиту особи, що захищається, при знаходженні її поза залом судового засідання, з використанням відеотехніки застосовується з певними процедурними розходженнями в Австрії, США, Великій Британії, Франції, Бельгії, Нідерландах і інших країнах [4, 305].

Допит особи, що захищається, при знаходженні її поза залом суду з використанням відеотехніки вперше апробований у Німеччині в 1995 р. [4, 319–320].

Судове засідання з використанням методу «Closes Circuit Television» («телебачення замкнутого циклу, далі — ССТV») було проведено за згодою учасників процесу, однак по його закінченні підсудні заявили протест, пославшись на те, що описана процедура не узгоджується із принципом безпосередності в німецькому кримінальному судочинстві й тому мало місце порушення процесуальних прав. Земельний суд у Майнці цей протест відхилив, а цей вид допиту відповідно до чинних правил ФРН одержав назву «майнцької моделі» [4, 320].

Застосування розглянутого засобу захисту спочатку викликало в Німеччині неоднозначну реакцію. Суду ставилося в провину те, що зазначена вище процедура суперечить принципу безпосередності дослідження доказів (§ 250 УПК ФРН). Супротивники «майнцької» моделі стверджували про те, що § 250 УПК базується не тільки на вербальній комунікації, у ньому закладені більше широкі ідеї; значення мають не тільки вимовні слова, але також важливо одержати особисте враження від свідка. Всі нюанси поведіння свідка під час дачі показань важливі, приміром, чи плаче він, потіє, рухає руками, бариться з відповідями при порушенні певних тем, чи кидає нишком погляди на обвинувачуваного. Оскільки ці враження при відеотрансляції зводяться до мінімуму, а найчастіше їх взагалі неможливо одержати, «майнцька модель» суперечить § 250 УПК [4, 320].

В інших країнах Євросоюзу (і не тільки) практика проведення допитів за допомогою системи відеоконференц-зв'язку також одержала поширення. Багато в чому це обумовлено наявністю вагомий нормативно-правової бази, зокрема: Конвенції проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р.; Європейської конвенції про взаємну правову допомогу по кримінальних справах від 8 листопада 2001 р. (і додатковим протоколом до неї); Конвенції про правову допомогу й правові відносини по цивільних, сімейних і кримінальних справах від 7 жовтня 2002 р.; Конвенції проти корупції від 31 жовтня 2003 р.

Допит у суді першої інстанції з використанням відеотехніки при знаходженні допитуваного поза залом судового розгляду застосовується також в Естонії, Латвії, Білорусії, Росії [5, 126].

У США відеоапаратура стала стандартним оснащенням судів. До 1992 р. у судах 32 штатів використовувалися «замкнуті телемережі» при допитах неповнолітніх жертв сексуального насильства [6, 36].

Що стосується застосування методу CCTV, то цікаво буде відзначити, що президент США Білл Клінтон допитувався із приводу його відносин з Монікою Левинськи не в залі суду. Клінтон перебував у своєму службовому кабінеті й давав показання, що передавалися по захищеному телеканалі [7, 178].

Можливе запитання, що обґрунтовано виникає при використанні технології CCTV: чи не викличе об'єктив відеокамери негативної реакції в учасників кримінального судочинства? Оскільки в масштабах України подібні дослідження не ведуться й інформація не систематизується, то звернемося до даних, які отримані закордонними вченими за підсумками використання системи CCTV за участю найсприйнятливішої категорії суб'єктів кримінального судочинства — дітей.

У ході вивчення ефективності даної міри безпеки в США проведено спостереження за 154 дітьми у віці від 4 до 13 років, які давали показання з використанням відеозв'язку по 100 справах про сексуальне насильство (середній вік спостережуваних становив 10 років). Загальний висновок про ефективність застосування відеозв'язку був позитивним. При цьому виразність мови, що традиційно вважається проблемою при допиті свідків-дітей, рідко доставляла

труднощі. Більшість дітей (76 %) виявилися в стані давати показання без того, щоб «вибухнути слізьми»; «відеосвідки» були охарактеризовані як більше впевнені під час допиту й менш схильні до суперечливих відповідей [4, 313].

Що стосується дорослої категорії учасників провадження, то, наприклад, у Великій Британії 74 % суддів і 83 % адвокатів, які стикалися з відеозв'язком, «сприятливо» або «дуже сприятливо» озиваються про цю систему. Жоден із професійних учасників кримінального судочинства не побажав повернутися до традиційного заслуховування показань у відкритому засіданні. У ході проведених у Великій Британії досліджень звернена увага на те, що більшість адвокатів і суддів досить швидко пристосувалися до проведення допиту з використанням CCTV [4, 313].

У ст. 303 УПК України ведеться мова про те, що «...для забезпечення безпеки свідка, який підлягає допиту, суд (суддя) за власною ініціативою або за клопотанням прокурора чи адвоката самого свідка виносить мотивовану ухвалу про проведення допиту свідка з використанням технічних засобів з іншого приміщення, у тому числі за межами приміщення суду, та надання права учасникам процесу слухати його показання, ставити запитання та слухати відповіді на них.

У разі, коли існує загроза ідентифікації голосу свідка, допит може супроводжуватися створенням акустичних перешкод».

З урахуванням сучасного рівня розвитку інформаційно-телекомунікаційних технологій і їхнього постійного удосконалювання необхідно здійснювати процес відеоконференц-зв'язку не в традиційному розумінні «телемостів», а з використанням цифрової «платформи» мережі Інтернет.

Пов'язано це з істотними перевагами цифрового запису, включаючи, насамперед, зберігання у вигляді файлів можливість супроводу записів текстовими анотаціями. Протоколи, записані в цифровому вигляді, можна передавати, використовуючи Інтернет. Безсумнівно те, що відеозапис забезпечує найбільш інформативні протоколи як судових засідань, так і слідчих дій. Тільки відеозапис здатний повною мірою, з адекватністю, близькою стовідсотковій, відбити всі події, що відбуваються, включаючи поведження сторін у визначальні моменти процесуальної (слідчої або судової) дії. Застосування відеозапису судових засідань і слідчих дій несе й певне виховне навантаження. Істотно змінюється й стає більше коректним поведження всіх сторін, що беруть участь у процесі.

Інтернет припускає також можливість проведення відеоконференцій у режимі реального часу з передачею статичного зображення й звуку. Оскільки при проведенні слідчих дій, як правило, не виникає необхідності в проектуванні зображення на великий екран, для проведення так званих «локальних відеоконференцій» може бути використаний звичайний (підключений до мережі Інтернет) комп'ютер зі стандартним монітором і мініатюрною відеокамерою. За допомогою програми «speak free» («вільна розмова») це дозволяє, наприклад, провести допит свідка, що перебуває в будь-якій частині світу, де працює мережа Інтернет. При цьому на екрані монітора буде відеозображення свідка, а з динаміків буде досить чисто чутий його голос. Допит (і звук, і відеозображення) може записуватися й відтворюватися, у тому числі й у суді [4, 321].

При використанні у кримінальному процесі сучасних телевізійних технологій відпадають практично всі організаційні й технічні проблеми, освітлені вище. Інші ж можливі проблеми легко буде анулювати вже програмним способом. Наприклад, при використанні технології інтернетвідеоконференції «за-секреченого» свідка зможуть бачити й чути, без перекручування (без аудіовізуальних перешкод), хто завгодно, крім учасників, «програмно обмежених» суддею, — які будуть «бачити та чути» при необхідності віртуальне відображення (і голосовий супровід) зазначеного свідка або потерпілого [3, 258].

Таким чином, дедалі більше виникає необхідність проведення слідчих дій з використанням телевізійних технологій, але є проблеми як правового, так і тактичного плану, які потребують подальшого дослідження.

Література

1. Малаєрско В. Т. Реформування кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: Теорія, історія і практика: Монографія. — К.: Ін Юре, 2004. — 512 с.
2. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 грудня 1993 року № 3782-ІV, із змінами і доп. від 20 січня 2005 р. № 2377-ІV.
3. Сумиш С. А., Фомина А. С. Фиксация и защита доказательственной информации на предварительном и судебном следствии // Воронежские криминальные чтения: Сб. науч. тр. / Под ред. О. Я. Басва. — Воронеж, 2006. — Вып. 7. — С. 250–256.
4. Брусницын Л. В. Теоретико-правовые основы и мировой опыт обеспечения безопасности лиц, содействующих уголовному правосудию: Дис... д-ра юрид. наук. — М., 2002. — 337 с.
5. Сильнов М. А. Допрос как средство процессуального доказывания на предварительном следствии: Дис... канд. юрид. наук. — М., 1998. — 218 с.
6. Оборудование залов суда в США компьютерной и аудиовизуальной техникой // Борьба с преступностью за рубежом. — 1997. — № 3. — С. 32–39.
7. Халиулин А. Г. Использование телекоммуникаций в уголовно-процессуальной деятельности // Прокурорская и следственная практика. — 1999. — № 1/2. — С. 177–182.

УДК 343.141/143(477)

М. М. Стоянов

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ВЛАСТИВОСТЕЙ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Проблеми доказового права завжди традиційно були і залишаються актуальними в науковому середовищі. Численна кількість праць з питання визначення поняття доказів та похідного від нього питання визначення кола властивостей доказів відображує розмаїття наукових поглядів, які іноді є суперечливими. Вважаємо, за таких умов наявною є необхідність систематизації теоретичних розробок в названому питанні, адже від цього багато в чому залежить ефективність нормотворчої діяльності, вироблення єдиної слідчо-прокурорської та судової практики й забезпечення її діалектичної єдності із теорією.

Проблема визначення властивостей доказів є досить складною. Відправними точками у вирішенні поставленої проблеми є поняття доказів у криміналь-